
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

УДК 657.9

Олеся Володимирівна КОВАЛЕНКО

аспірантка кафедри бухгалтерського обліку,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
E-mail: olesykovalenko@yandex.ru

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОЦІНКИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Коваленко, О. В. Вітчизняний та зарубіжний досвід оцінки культурних цінностей [Текст] / Олеся Володимирівна Коваленко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 1. – С. 199-204. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. *Європейський вибір України, входження до світової соціально-економічної системи потребує приведення законодавства бухгалтерського обліку до загальноприйнятих у міжнародній практиці норм та принципів.*

У зв'язку зі спрямованістю стратегічного курсу розвитку України на євроінтеграцію важливе значення має рівень досконалості українського законодавства у сфері збереження, обліку та оцінки культурних цінностей у плані його наближення до європейського.

Протягом багатьох століть людство розробило розвинуту систему охорони та збереження культурних цінностей на національному та міжнародному рівнях. Культурна спадщина України є вагомим частинкою всесвітнього культурного надбання. Її належне збереження та використання - це не тільки один із ключових напрямків державної політики, але й показник, за яким оцінюється наша країна на європейському та світовому рівні.

Мета. *Перед українською культурою стоять принципово нові, стратегічні завдання, головна мета яких перетворити культуру на потужний чинник суспільного розвитку, на дієвий інструмент реалізації соціально-економічних реформ та забезпечення консолідації всього суспільства.*

Метою статті є дослідження вітчизняних та зарубіжних підходів до оцінки культурних цінностей, міжнародного права охорони культурних цінностей, яке характеризується власною системою взаємопов'язаних принципів і норм.

Метод (методологія). *Методологічним підґрунтям дослідження є загальні положення діалектичного методу щодо пізнання різних економічних явищ та підходів до оцінки культурних цінностей. Нами було використано загальнонаукові методи: системний підхід щодо досліджуваного об'єкта; загальноприйняті методи аналізу; порівняльний аналіз; синтез і групування даних; факторний аналіз.*

Результати. *Здійснено критичний аналіз міжнародного права охорони культурних цінностей, принципів і норм, що дозволяють розглядати його як самостійну галузь міжнародного права, яка перебуває у стадії формування й інтенсивно розвивається.*

Ключові слова: *культурні цінності; оцінка; експертиза; мистецтвознавець; майнові права; інтелектуальна власність; державний музей; музейні колекції; міжнародне право.*

DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE OF EVALUATION OF OF CULTURAL PROPERTY

Abstract

Taking into consideration the European choice of Ukraine and its entry into the world social-economic system there is a need to adapt accounting legislation to generally accepted international norms and principles.

Due to the orientation of the strategic course of Ukraine to European integration the level of excellence Ukrainian legislation in the sphere of preservation, recording and evaluation of cultural property.

For centuries, mankind has developed advanced system of protection and preservation of cultural property on the national and international levels. Ukrainian Cultural heritage is an essential part of World heritage. Its proper storage and use is not only one of the key areas of public policy, but also an indicator according to which our country is assessed in the European and global levels.

Purpose. *The Ukrainian culture has entirely new, strategic objectives. The main goal of these tasks is to transform the culture into a powerful factor of social development, into effective instrument of social and economic reforms and consolidation of society.*

The article aims to study domestic and foreign approaches to the assessment of cultural values, international law of cultural values protection, which is characterized by its own system of interrelated principles and rules.

Method (methodology). *The methodological basis of research is the general ideas of the dialectical method as for the cognition of various economic phenomena and approaches to the assessment of cultural values. We used such general scientific methods as systematic approach to the object; conventional methods of analysis; comparative analysis; synthesis and aggregation of data; factor analysis.*

Results. *The critical analysis the international law of cultural property protection, principles and standards that allow to consider it as an independent branch of international law, which is in the stage of formation and it is intensively developing.*

Keywords: *cultural property; evaluation; expertise; art critic; property rights; intellectual property; State Museum; museum collections; international law.*

JEL classification: Z100

Вступ

Законодавчі процеси в Україні за часи незалежності все більше сприяють удосконаленню нормативної бази, охоплюючи різні аспекти життя суспільства, не залишаючи поза увагою і питання щодо охорони, обліку та оцінки культурних цінностей як важливої складової формування національної самосвідомості українського народу і визначення його внеску у всесвітню культурну спадщину.

У зв'язку зі спрямованістю стратегічного курсу розвитку України на євроінтеграцію важливе значення має рівень досконалості українського законодавства у сфері збереження, обліку та контролю культурних цінностей у плані його наближення до європейського. Українським європейським консультативним центром з питань законодавства в межах проекту TACIS були розроблені матриці показників ефективності наближення законодавства України до законодавства ЄС. Подано окремі рекомендації щодо можливих змін українського законодавства в бік його гармонізації з європейським.

Глибокий та комплексний аналіз правових аспектів обігу культурних цінностей в Україні здійснено в роботах Адамовича В. А., Капітанського А. І., Платонова Б. А., Тамойкіна Д. М., Тамойкіна І. Ю., Тамойкіна М. Ю. [1, 2, 3]

Проблема класифікації та дедуктивної вартості культурних цінностей, таким чином, є гострою й нагальною перед викликами сучасного інтегрованого світового ринку і вступом України до світових інституцій.

Мета та завдання статті

Метою статті є дослідження вітчизняних та зарубіжних підходів до оцінки культурних цінностей. Основними завданнями статті є: теоретичне обґрунтування вітчизняних та зарубіжних підходів до оцінки культурних цінностей; дослідження загального огляду характеристик оцінки культурних цінностей та вимог щодо їх використання; формулювання загальних правил щодо проведення операцій порівняння та визначення прогнозованої вартості пам'яток культури.

Створено усі соціальні умови для впровадження в повсякденну практику українського ринку системи опису коштовностей за допомогою грошових еквівалентів. Оцінка їх є вкрай актуальною проблемою.

Більш детально розглянемо підходи до охорони, обліку та оцінки культурних цінних через призму національного законодавства України.

Культурні цінності за правом власності можуть бути розподілені на державні та недержавні. Державні культурні цінності належать до Музейного фонду України, і їх обіг регламентується Законом України «Про музеї та музейну справу». Державні культурні цінності не підлягають відчуженню, за винятком обміну на інші музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання. Рішення про обмін таких цінностей приймається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв.

У разі передачі майнових комплексів музеїв з державної у комунальну власність музейні предмети, музейні колекції та музейні зібрання залишаються у державній власності і належать до державної частини Музейного фонду України.

Також державні культурні цінності, що відносяться до Музейного фонду України, не підлягають приватизації та не можуть бути предметом застави.

Стосовно культурних цінностей, що належать до недержавної частини Музейного фонду України та підлягають внесенню до недержавної частини Музейного фонду України, то вони не можуть бути предметом застави тільки за умови, якщо заставодержатель - іноземний громадянин або особа без громадянства, яка не проживає в Україні.

Чинним законодавством передбачена можливість продажу культурних цінностей недержавної частини Музейного фонду України. При цьому, переважне право на їх придбання надано державі, яке реалізується центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державної політики у сферах культури або уповноваженими державними музеями.

Законом України «Про музеї та музейну справу» заборонено вивезення за межі України державної частини культурних цінностей, крім випадків тимчасового їх перебування за кордоном для експонування на виставках, реставрації або проведення наукової експертизи на підставі свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей відповідно до Закону України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" та за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері культури і туризму.

У разі тимчасового вивозу державної частини культурних цінностей за межі України для експонування, реставрації або проведення наукової експертизи, вони підлягають обов'язковому страхуванню.

Порядок встановлення їх оціночної та страхової вартості визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері державного фінансового контролю.

За Законом України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей", заявлені до вивезення, тимчасового вивезення та повернуті після тимчасового вивезення культурні цінності підлягають обов'язковій державній експертизі. Порядок проведення державної експертизи культурних цінностей затверджений відповідною постановою Кабінету Міністрів України.

Відмова фізичної чи юридичної особи, яка порушила клопотання про вивезення (тимчасове вивезення) культурних цінностей, подати на державну експертизу заявлені до вивезення культурні цінності розглядається як відмова заявника від їх вивезення.

При проведенні державної експертизи культурні цінності кваліфікують як об'єкт дослідження. Суб'єктами експертизи є заявники, організатори експертизи, а також експерти та мистецтвознавці (рис. 1).

Культурні цінності після проведення спеціальної експертизи на підставі рішення Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей безоплатно передаються на довічне зберігання до державних музеїв, архівів, бібліотек і наукових установ. Зарахування цінностей до Історичного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння здійснюється за окремим рішенням Кабінету Міністрів України за поданням Міністерства фінансів України на підставі експертних висновків.

Культурні цінності, що за рішенням Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей не передані до державних музеїв, архівів, бібліотек і наукових установ, підлягають реалізації через аукціони або торгівельні підприємства.

У разі розбіжності в оцінці майна між представниками комісії та у випадках, передбачених законодавством України і цим Порядком, оцінка провадиться суб'єктами оціночної діяльності - суб'єктами господарювання.

Суб'єкти державної експертизи культурних цінностей	
Заявник	Фізична та юридична особа, яка подала уповноваженому органу заяву на проведення експертизи об'єкта
Організатор експертизи	Уповноважений орган
Мистецтвознавець	Працівник державного сховища культурних цінностей, музею, бібліотеки, реставраційної або науково-дослідної організації, архівної установи, інший фахівець, який має високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо проводить мистецтвознавчу експертизу та несе персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій
Експерт	Посадова особа, призначена Міністерством культури Автономної Республіки Крим, управлінням культури обласної (міської) держадміністрації за погодженням з Мінкультури для проведення попередньої експертизи та оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей або для здійснення контролю за вивезенням, тимчасовим вивезенням культурних цінностей та їх поверненням в Україну в пункті пропуску через митний кордон України

Рис. 1. Класифікація суб'єктів державної експертизи культурних цінностей

Правові засади здійснення оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захисту законних інтересів держави та інших суб'єктів правовідносин.

Процедури оцінки майна встановлені нормативно-правовими актами з оцінки майна. У випадках проведення незалежної оцінки майна складається звіт про оцінку майна. У випадках самостійного проведення оцінки майна органом державної влади або органом місцевого самоврядування складається акт оцінки майна.

Методичне регулювання оцінки майна здійснюється у відповідних нормативно-правових актах з оцінки майна:

- положеннях (національних стандартах) оцінки майна, затверджених Кабінетом Міністрів України,
- методиках та інших нормативно-правових актах, розроблених з урахуванням вимог положень (національних стандартів) і затверджених Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна України.

Положення (національні стандарти) оцінки майна визначають випадки застосування оцінювачами методичних підходів оцінки ринкової вартості майна та випадки і обмеження щодо застосування методичних підходів до визначення неринкових видів вартості майна. При цьому, якщо законами або нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, договором на проведення оцінки майна або ухвалою суду не зазначено вид вартості, який повинен бути визначений у результаті оцінки, визначається ринкова вартість.

Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» (далі - Стандарт) є обов'язковим для застосування суб'єктами оціночної діяльності під час проведення оцінки майнових прав інтелектуальної власності, а також особами, які здійснюють відповідно до законодавства рецензування звітів про оцінку.

Відповідно до цього Стандарту до оцінки майнових прав на такі об'єкти права інтелектуальної власності належать також

- літературні та художні твори;
- інші об'єкти, що згідно із законодавством належать до об'єктів права інтелектуальної власності.

Для проведення оцінки майнових прав інтелектуальної власності застосовуються такі методичні підходи:

- дохідний;
- порівняльний;
- витратний.

Дохідний підхід до оцінки майнових прав інтелектуальної власності ґрунтується на застосуванні оціночних процедур переведення очікуваних доходів у вартість об'єкта оцінки.

Дохідний підхід застосовується для оцінки майнових прав інтелектуальної власності у випадку, коли можливо визначити розмір доходу, що отримує або може отримувати юридична чи фізична особа, якій належать такі права, від їх використання.

Витратний підхід до оцінки майнових прав інтелектуальної власності ґрунтується на визначенні вартості витрат, необхідних для відтворення або заміщення об'єкта оцінки.

Витратний підхід застосовується для визначення залишкової вартості заміщення (відтворення) майнових прав інтелектуальної власності шляхом вирахування з вартості відтворення (заміщення) величини зношення. Вартість відтворення майнових прав інтелектуальної власності визначається шляхом застосування методу прямого відтворення, а вартість заміщення - методу заміщення.

Порівняльний підхід до оцінки майнових прав інтелектуальної власності застосовується у разі наявності достатнього обсягу достовірної інформації про ціни на ринку подібних об'єктів та умови договорів щодо розпорядження майновими правами на такі об'єкти.

У разі застосування порівняльного підходу до оцінки майнових прав інтелектуальної власності подібність об'єктів визначається з урахуванням їх виду, галузі (сфери) застосування, економічних, функціональних та інших характеристик.

Стосовно оцінки культурних цінностей (зокрема живопису, антикваріату, скульптури, археологічних знахідок або пам'яток архітектури) традиційні методи розрахунку оціночної вартості є малоінформативними й недостатньо обґрунтованими. Ця проблема передусім стосується сучасного товарознавства.

Причиною відмінності культурних цінностей від звичайних промислових (продовольчих та непродовольчих) товарів вважаємо те, що вони є упредметненими ідеалами, необхідними людині для задоволення її гуманітарних потреб [4, 5]. Для суспільства вони виконують загальновиховну функцію, їх цінність також визначається за допомогою характеристик номінального виду та опосередковано-численними факторами, орієнтованими на загальнокультурне та індивідуальне виховання споживача.

Відтак проблема товарознавчої оцінки культурних цінностей та їх глибокого вивчення для обґрунтування вартості вважається нами дуже важливою.

По-перше, культурні цінності є товаром, який в умовах глобалізації світових ринків активно переміщується з однієї країни до іншої і становить значну частку в загальному обігу світового капіталу, на чому постійно наголошують у своїх звітах провідні міжнародні спостерігачі, зокрема Європейського банку реконструкції та розвитку.

По-друге, Світова Організація Торгівлі та Світова Митна Організація висловлюють стурбованість і вбачають наявність джерела напруження в міжнародних відносинах щодо просування культурних цінностей, які сприяють не тільки позитивним зв'язкам і розвитку культурного обміну націй, але й є основою для створення незаконних фінансових фондів, незаконного вивезення цінностей із територій слаборозвинених держав на користь економічно розвинених, а також унеможливлення в цих умовах раціонального та уніфікованого на загальносвітовому рівні регулювання цих потоків. Зокрема Світова Митна Організація розглядає три основні види вартості: операційну (тобто визначену в угоді та митній декларації), індикативну (рівень якої встановлюють державні органи) й дедуктивну – прогнозну вартість, яка є різновидом рекомендованої вартості, визначену незалежними фахівцями-експертами. Вважаємо, що саме дедуктивна вартість потребує уваги товарознавців та економістів, адже вона в умовах поглиблення лібералізації міжнародних відносин дозволяє раціонально вдосконалювати відповідні регламентні дії контролюючих органів.

По-третє, слід узяти до уваги, що культурні цінності досі не класифіковані за рівнем їх значущості в багатьох країнах світу (відповідні регламенти не затверджені) і зокрема в Україні, яка ще в 1970 р. взяла на себе відповідні зобов'язання перед ЮНЕСКО.

Актуальною залишається розробка уніфікованого переліку якісних характеристик, які могли б бути прийнятими всією світовою спільнотою та стати базою для міжнародної сертифікації якості культурних цінностей. Зокрема йдеться не про розробку регуляторних актів в Україні, а про загальносвітові критерії.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, існують підходи до загальних правил щодо проведення операцій порівняння та визначення прогнозної вартості пам'яток культури:

1. Правило тотожності. Два предмети, які є культурними цінностями, є однаково цінними з точністю до одного критерію, якщо відповідні індекси їх збігаються;
2. Предмет, який є пам'яткою культури, є більш цінним порівняно з іншим лише тоді, коли хоча б один із індексів якості характеризується вищим рівнем щонайменше на два критерії.
3. Предмет, який є пам'яткою культури, є менш цінним порівняно з іншим лише тоді, коли хоча б один із індексів якості є меншим на два критерії.
4. Вартість пам'яток у порівняннях визначається інтерполятивно (тобто як модальна величина в полігоні розподілу значень вартості споріднених предметів).

Таким чином можна зробити висновок щодо існування принципової можливості побудування універсального переліку критеріїв оцінювання культурних цінностей. Якість культурних цінностей може бути описаною кінцевим переліком інтегрованих характеристик, які зосереджують увагу на показниках цінності, пов'язаних із їх природою (вік, визнання та ін.).

Список літератури

1. Капитанский, А. И. К вопросу об использовании сравнительного подхода при определении стоимости движимых культурных ценностей [Электронный ресурс] / А. И. Капитанский. – Режим доступа: www.tamoikin.com
2. Капитанский, А. И. Оценка культурных ценностей. О сути противоречий между сторонниками и «противниками» сравнительных подходов [Электронный ресурс] / А. И. Капитанский. – Режим доступа: www.tamoikin.com
3. Тамойкин, Д. М. Опыт применения метода ТЕС в качестве единого международного стандарта оценки [Текст] / Д. М. Тамойкин, М. Ю. Тамойкин. – Бюллетень СМАО: № 6, 2006. – С. 41-50.
4. Артюх, Т. М. Методологічні проблеми товарознавчої експертизи коштовностей [Текст] / Т. М. Артюх, В. В. Индутный // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2003. – №4. – С. 49-57.
5. Артюх, Т. М. Шляхи покращення експертної оцінки та стану збереження культурно-мистецьких цінностей і антикваріату [Текст] / Т. М. Артюх, В. Ю. Могілевський // Сучасні проблеми товарознавства : Зб. наук. пр. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – С. 59-64.
6. Про культуру [Електронний ресурс]: закон України № 2778 - VI від 14.12.2010р. (зі змінами та доповненнями). - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
7. Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1343 від 26.08.2003 р. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-n>.
8. Митний Кодекс України N 4495-VI від 13.03.2012р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/mk>.

References

1. Kapitanski, A. I. (2011). On the use of a comparative approach in determining the value of movable cultural property. Retrieved October 07, 2014, from www.tamoikin.com.
2. Kapitanski, A. I. (2011). Evaluation of cultural values. On the essence of the contradictions between supporters and "opponents" comparative approach. Retrieved October 07, 2014, from : www.tamoikin.com.
3. Tamoykin, D. M. & Tamoykin, M. Yu. (2006). Experience with the methods TEC as a single international standard assessment. Bulletin SMAO, 6, 41-50.
4. Artyukh, T. N. & Indutny, V. V. (2003). Methodological problems of commodity expertise jewelry. Visn. Kyiv. nat. auction. -ekon. Univ., 4, 49-57.
5. Artyukh, T. N. & Mohilevskyy, V. Ways to improve expertise and state of preservation of cultural values and antiques. Modern problems of commodity. Kyiv: Kyiv. nat. ekon. university.
6. About culture: the law of Ukraine № 2778 - VI of 14.12.2010r. (2010). Retrieved October 07, 2014, from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
7. On approval of the state examination of cultural values and fees for its implementation: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 26.08.2003 № 1343 g. (2003). Retrieved October 07, 2014, from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-n>.
8. Customs Code of Ukraine N 4495-VI of 13.03.2012. (2012). Retrieved October 07, 2014, from <http://sfs.gov.ua/mk>.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2014р.